

DOMSTOLENS DOM (Tredje Afdeling)

30. november 2006*

I de forenede sager C-376/05 og C-377/05,

angående anmodninger om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 234 EF, indgivet af Bundesgerichtshof (Tyskland) ved afgørelser af 26. juli 2005, indgået til Domstolen den 12. oktober 2005, i sagerne:

A. Brünsteiner GmbH (sag C-376/05),

Autohaus Hilgert GmbH (sag C-377/05)

mod

Bayerische Motorenwerke AG (BMW),

* Processprog: tysk.

har

DOMSTOLEN (Tredje Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, A. Rosas, og dommerne J. Malenovský, A. Borg Barthet, U. Lõhmus og A. Ó Caoimh (refererende dommer),

generaladvokat: L.A. Geelhoed
justitssekretær: fuldmægtig K. Sztranc-Slawiczek,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 7. september 2006,

efter at der er afgivet indlæg af:

- A. Brünsteiner GmbH og Autohaus Hilgert GmbH ved Rechtsanwälte F. C. Genzow og C. Bittner

- Bayerische Motorenwerke AG (BMW) ved Rechtsanwalt R. Bechtold

- Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved A. Whelan, K. Mojzesowicz og M. Schneider, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 28. september 2006,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningerne om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i Kommissionens forordning (EF) nr. 1475/95 af 28. juni 1995 om anvendelse af traktatens artikel [81], stk. 3, på kategorier af salgs- og serviceaftaler vedrørende motorkøretøjer (EFT L 145, s. 25) og af artikel 4 i Kommissionens forordning (EF) nr. 1400/2002 af 31. juli 2002 om anvendelse af traktatens artikel 81, stk. 3, på kategorier af vertikale aftaler og samordnet praksis inden for motorkøretøjsbranchen (EFT L 203, s. 30).

- 2 Spørgsmålene er blevet forelagt under tvister mellem A. Brünsteiner GmbH (herefter »Brünsteiner«) og Autohaus Hilgert GmbH (herefter »Hilgert«) og Bayerische Motorenwerke AG (herefter »BMW«) vedrørende lovligheden af sidstnævntes opsigelse med et varsel på et år af de med Brünsteiner og Hilgert (herefter »sagsøgerne i hovedsagen«) indgåede aftaler om forhandling i Tyskland af motorkøretøjer af mærket BMW.

Retsforskrifter

- 3 Betragtning 19 til forordning nr. 1475/95 har følgende ordlyd:

»I artikel 5, stk. 2, nr. 2 og 3, og [artikel 5,] stk. 3, fastlægges mindstekrav for fritagelsen med hensyn til salgs- og serviceaftalers varighed og opsigelse, fordi en

forhandlers investeringer til fremme af salg og service af aftalevarerne væsentligt forøger forhandlerens afhængighed af leverandøren, hvor der er tale om kortvarige aftaler eller aftaler, der kan opsiges med kort varsel. For imidlertid ikke at hindre, at der udvikles smidige og effektive forhandlernet, må leverandøren have mulighed for ekstraordinært at opsiges en aftale, hvis det er nødvendigt at foretage en gennemgribende reorganisering af hele forhandlernet eller en [væsentlig] del heraf [...]

- 4 Artikel 1 i forordning nr. 1475/95 indeholder en fritagelse fra forbuddet i artikel 81, stk. 1, EF for aftaler, hvorved en leverandør giver en godkendt videreforhandler i opdrag at fremme salget af aftalevarer i et bestemt område og forpligter sig til inden for det pågældende område kun at levere køretøjer og reservedele til videreforhandleren.
- 5 Forordningens artikel 4, stk. 1, bestemmer, at det ikke er til hinder for indrømmelse af fritagelse, at forhandleren forpligter sig til at overholde mindstekrav med hensyn til salg og service, navnlig vedrørende indretningen af forretningslokalerne eller reparation og vedligeholdelse af aftalevarer.
- 6 Forordningens artikel 5, stk. 2, og artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, har følgende ordlyd:

»2. Har forhandleren påtaget sig forpligtelser som omhandlet i artikel 4, stk. 1, med henblik på at fremme salgs- og servicestrukturen, gælder fritagelsen på betingelse af, at:

[...]

- 2) aftalen er indgået for mindst fem år, eller at den normale opsigelsesfrist for en på ubestemt tid indgået aftale er på mindst to år for begge aftalparter; [...]

[...]

3. De i stk. 1 og 2 nævnte betingelser for fritagelse berører ikke:

— leverandørens ret til at opsiges aftalen med mindst et års varsel, hvis det er nødvendigt at foretage en gennemgribende reorganisering af hele forhandlernettet eller en [væsentlig] del heraf.«

- 7 I de vejledende bemærkninger til forordning nr. 1475/95 har Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber anført følgende som svar på spørgsmål 16, litra a), der har overskriften »Er det muligt at bringe aftalen til ophør før tid?«:

»Fabrikanten har ret til at opsiges aftalen ekstraordinært (med et års varsel), hvis det er nødvendigt at reorganisere hele forhandlernettet eller en betragtelig del deraf. Hvorvidt det er nødvendigt at reorganisere, afgøres efter fælles overenskomst parterne imellem eller på forhandlerens begæring af en uvildig sagkyndig eller ved voldgift. Anvendelse af en uvildig sagkyndig eller en voldgiftsmand indskrænker ikke parternes mulighed for at indbringe sagen for domstolene i overensstemmelse med gældende national ret [artikel 5, stk. 3]. Hvis leverandøren i medfør af aftalen tillægges ensidige opsigelsesrettigheder, der er mere vidtrækkende end de rettigheder, der fremgår af forordningen, bortfalder muligheden for gruppefritagelse automatisk [artikel 6, stk. 1, nr. 5, jf. kapitel 1.2 ovenfor].

Denne mulighed for ekstraordinær opsigelse er indført for at give fabrikanten en fleksibilitet i forbindelse med reorganisering af salgsnettet [betragtning 19]. Behov for reorganisering kan opstå som følge af konkurrenternes adfærd eller andre økonomiske forhold, uanset om de skyldes en fabrikants interne beslutninger eller ydre forhold, som f.eks. lukning af en virksomhed, der beskæftiger mange mennesker i et bestemt område. Da der kan tænkes en række forskelligartede situationer, kan de ikke alle nævnes her.

Hvorvidt en »betragtelig del« af salgsnettet er berørt, afgøres på baggrund af de særlige organisationsforhold, der gør sig gældende for den pågældende fabrikants salgsnet. »Betragtelig« indebærer både et økonomisk og et geografisk aspekt, der kan være begrænset til salgsnettet eller en del deraf i en given medlemsstat. Fabrikanten skal opnå overenskomst med forhandleren, hvis salgsaftale opsiges — enten med eller uden medvirken af en uvildig sagkyndig eller ved voldgift — men ikke andre forhandlere (der kun indirekte påvirkes af en ekstraordinær opsigelse).«

8 Forordning nr. 1475/95 blev pr. 1. oktober 2002 afløst af forordning nr. 1400/2002.

9 Betragtning 12 til sidstnævnte forordning har følgende ordlyd:

»Uanset de deltagende virksomheders markedsandel omfatter denne forordning ikke vertikale aftaler, der indeholder visse typer alvorlige konkurrencebegrænsninger, som normalt, selv ved beskedne markedsandele, påvirker konkurrencen

mærkbart, og som ikke er nødvendige for at opnå ovennævnte positive virkninger. Dette gælder især vertikale aftaler, der indeholder begrænsninger, såsom mindstepriser eller faste videresalgspriser, og, med visse undtagelser, begrænsninger med hensyn til, i hvilket område eller til hvilke kunder en forhandler eller reparatør kan sælge de kontraktmæssige varer eller tjenesteydelser. Sådanne aftaler bør ikke omfattes af fritagelsen.«

10 Betragtning 36 til samme forordning er affattet således:

»[Forordning nr. 1475/95] finder anvendelse indtil den 30. september 2002. For at give aktørerne tid til at tilpasse vertikale aftaler, der er forenelige med den nævnte forordning, og som stadig er i kraft, når fritagelsen i henhold til forordningen udløber, bør der fastsættes en overgangsperiode, som udløber den 1. oktober 2003, hvor sådanne aftaler er fritaget for forbuddet i [traktatens] artikel 81, stk. 1, i henhold til nærværende forordning.«

11 Artikel 4 i forordning nr. 1400/2002, som har overskriften »Alvorlige begrænsninger«, fastsætter i stk. 1, første punktum, at fritagelsen ikke gælder for vertikale aftaler, der direkte eller indirekte, alene eller i sammenhæng, har en eller flere af de i den efterfølgende del af denne bestemmelse opregnede restriktioner til formål:

12 Samme forordnings artikel 10 bestemmer:

»Forbuddet i artikel 81, stk. 1, [EF] gælder ikke i perioden fra den 1. oktober 2002 til den 30. september 2003 for aftaler, der allerede er i kraft den 30. september 2002, og

som ikke opfylder betingelserne for fritagelse efter nærværende forordning, men som opfylder betingelserne for fritagelse efter forordning (EF) nr. 1475/95.«

- 13 I de vejledende bemærkninger til forordning nr. 1400/2002 har Kommissionen i besvarelsen af spørgsmål 20, der har overskriften »Hvordan kan aftaler, som opfylder bestemmelserne i forordning 1475/95, ophæves i overgangsperioden?«, bl.a. udtalt følgende:

»Det forhold, at forordning [nr.] 1475/95 udløber den 30. september 2002 og erstattes af den nye forordning, indebærer ikke i sig selv, at netværket må omorganiseres. Efter at den nye forordning er trådt i kraft, kan en motorkøretøjsproducent alligevel godt beslutte sig for at gennemføre en væsentlig omorganisering af sit netværk. For at overholde bestemmelserne i forordning [nr.] 1475/95 og således være omfattet af reglerne i en overgangsperiode, bør der således gives to års varsel ved normal opsigelse af en aftale, medmindre det er besluttet at foretage en omorganisering, eller hvis der i aftalen indgår en bestemmelse om erstatning.«

- 14 Endvidere anføres det i nævnte bemærkninger i afsnit fire i svaret på spørgsmål 68, som har overskriften »Er der i forordningen fastsat et bestemt opsigelsesvarsel?«

»Hvorvidt det er nødvendigt at omorganisere netværket, kan vurderes helt objektivt, og det forhold, at leverandøren finder en sådan omorganisering nødvendig, er ikke tilstrækkeligt til at afgøre spørgsmålet i tilfælde af uenighed. I så fald må en national domstol eller voldgiftsmand afgøre det på grundlag af de faktiske omstændigheder.«

Twisten i hovedsagerne og de præjudicielle spørgsmål

- 15 I 1996 indgik henholdsvis Brünsteiner og Hilgert med BMW en aftale om forhandling af motorkøretøjer fremstillet af sidstnævnte. Aftalens punkt 11.6 bestemte følgende:

»11.6 Opsigelse på grund af reorganisering af forhandlernettet

Såfremt det bliver nødvendigt at foretage en gennemgribende reorganisering af hele BMW's forhandlernet eller en væsentlig del deraf, er BMW berettiget til at opsiges kontrakten med et varsel på 12 måneder.

Dette gælder også for det tilfælde, at de retlige rammebetingelser, der ligger til grund for denne kontrakt, ændres på væsentlige punkter.«

- 16 I september måned 2002 opsagde BMW samtlige forhandleraftaler i sit europæiske forhandlernet til den 30. september 2003 med den begrundelse, at forordning nr. 1400/2002 medførte betydelige retlige og organisatoriske ændringer i sektoren for motorkøretøjsforhandling. BMW indgik derefter nye aftaler, der var afstemt efter forskrifterne i forordning nr. 1400/2002, med størstedelen af sine hidtidige forhandlere med virkning fra den 1. oktober 2003.
- 17 Sagsøgerne i hovedsagen blev ikke tilbudt sådanne aftaler. De anlagde herefter sag ved de tyske domstole med henblik på at anfægte lovligheden af opsigelsen af forhandleraftalerne, idet de gjorde gældende, at denne først kunne indtræde ved udløbet af opsigelsesfristen på to år, dvs. den 30. september 2004.

- 18 I appelsagen frifandt Oberlandesgericht München den 26. februar 2004 sagsøgte med den begrundelse, at de ændringer, der følger af udstedelsen af forordning nr. 1400/2002, har til følge, at en reorganisering af BMW's forhandlernet er blevet nødvendig. Ifølge denne ret udgjorde konkurrencebegrænsninger i forhandlerkontrakten, som hidtil har været i overensstemmelse med forordning nr. 1475/95, nemlig nu alvorlige begrænsninger i henhold til artikel 4 i forordning nr. 1400/2002 med den følge, at fritagelsen for samtlige konkurrencebegrænsende klausuler i nævnte forhandleraftaler selv uden opsigelsen af forhandleraftalerne til den 30. september 2003 ville være bortfaldet den 1. oktober 2003. Det kan ikke forventes af BMW, heller ikke blot indtil den 30. september 2004, at acceptere en retstilstand, som i givet fald ville bestå i forhandleraftaler uden konkurrencebegrænsende bestemmelser eller endog i, at der slet ikke forelå nogen forhandleraftaler, i tilfælde af, at disse efter national ret bortfaldt fuldstændig.
- 19 Sagsøgerne i hovedsagen anlagde »revisions«-anke til prøvelse af disse afgørelser ved Bundesgerichtshof.
- 20 I sine forelæggelsesafgørelser har den forelæggende ret — som dog har fremhævet, at efter en restriktiv opfattelse baseret på Kommissionens vejledende bemærkninger til forordning nr. 1475/95 og forordning nr. 1400/2002 kan nødvendigheden af en reorganisering ikke alene begrundes ud fra ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002, men ud fra økonomiske omstændigheder — fundet, at den nævnte ikrafttræden nødvendigvis påvirkede den interne udformning af forhandlersystemerne. Ikke alene økonomiske hensyn, men også retlige hensyn kan nemlig nødvendiggøre omstrukturering af et forhandlernet. Desuden er salgssystemet en fast bestanddel af nævnte nets struktur. Endelig har forordning nr. 1400/2002 medført et hidtil ukendt behov for ændringer, eftersom den heri meget udbredte kombination af eksklusiv og selektiv distribution ikke længere er fritaget. Fabrikkerne skal således vælge et af de to systemer. Som led i det selektive salgssystem, der næsten uden undtagelse vælges, er forhandlernes områdebegrænsninger og områdebeskyttelse imidlertid ikke længere tilladt. Endvidere skal salg og kundeservice adskilles, og mærkeeksklusivitet bortfalder stort set.

- 21 Hvis det ikke før udløbet af overgangsperioden lykkes fabrikanten at tilpasse eller ophæve bestående aftaler og indgå nye, er alle konkurrencebegrænsende bestemmelser ugyldige i medfør af artikel 81 EF fra den 1. oktober 2003, eftersom de restriktioner, der er tilladt efter forordning nr. 1475/95, delvis omfatter alvorlige begrænsninger som omhandlet i artikel 4 i forordning nr. 1400/2002, hvilket således medfører bortfald af fritagelsen vedrørende samtlige konkurrencebegrænsende bestemmelser i nævnte aftaler. Dette vil kunne medføre, at der inden for forhandlernettet opstår en dualistisk retlig situation, hvori de forhandlere, som var indstillet på at acceptere en tilpasning af deres aftale til den nye forordning, bliver friere stillet. En fabrikant kan ikke forventes at acceptere sådanne unormale forhold, end ikke af et års varighed.
- 22 Under disse omstændigheder er den forelæggende ret endda i tvivl om, hvorvidt spørgsmålet om lovligheden af opsigelsen af forhandleraftalerne ikke i virkeligheden er uden genstand. Efter national ret vil ugyldighed af konkurrencebegrænsende bestemmelser nemlig medføre bortfald af de omhandlede aftaler i deres helhed fra den 1. oktober 2003. Ifølge denne ret går de oplysninger, som Kommissionen giver i sine vejledende bemærkninger til forordning nr. 1400/2002, imidlertid imod en sådan virkning og taler for en restriktiv fortolkning af denne forordnings artikel 4.
- 23 Under disse omstændigheder har Bundesgerichtshof besluttet at udsætte sagen og Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål i hver af de sager, den skal træffe afgørelse i:
- »1) Skal artikel 5, stk. 3, [første afsnit], [første] led, i [forordning nr. 1475/95] fortolkes således, at nødvendigheden af at foretage en gennemgribende reorganisering af hele forhandlernettet eller en væsentlig del deraf og den deraf afhængige ret for leverandøren til at opsigte aftaler med forhandlere i sit

forhandlernet med et års varsel også kan følge af, at dybtgående ændringer af det salgssystem, som leverandøren og hans forhandlere hidtil havde praktiseret, som var indrettet efter [forordning nr. 1475/95] og fritaget af denne forordning, blev nødvendige, da [forordning nr. 1400/2002] trådte i kraft?

- 2) Såfremt det første spørgsmål besvares benægtende, spørges: Skal artikel 4 i [forordning nr. 1400/2002] fortolkes således, at konkurrencebegrænsende aftaler i en motorkøretøjsforhandlerkontrakt, som efter denne forordning i sig selv udgør alvorlige begrænsninger («sorte klausuler»), undtagelsesvis ikke ved udløbet af den etårige overgangsfrist efter forordningens artikel 10 den 30. september 2003 har ført til bortfald af fritagelsen for samtlige konkurrencebegrænsende aftaler i kontrakten fra forbuddet i artikel 81, stk. 1, EF, når denne kontrakt er blevet indgået, mens [forordning nr. 1475/95] var gældende, er indrettet efter bestemmelserne i denne forordning og er blevet fritaget i henhold til denne forordning? Gælder dette i hvert fald, når den ugyldighed af alle konkurrencebegrænsende kontraktbestemmelser, der følger af fællesskabsretten, i henhold til national ret har til følge, at hele forhandlerkontrakten er ugyldig?«

²⁴ Ved kendelse afsagt af Domstolens præsident den 18. januar 2006 er sagerne C-376/05 og C-377/05 blevet forenet med henblik på den skriftlige og mundtlige forhandling samt domsafsigelsen.

Om de præjudicielle spørgsmål

Indledende bemærkninger

²⁵ I sine skriftlige indlæg for Domstolen og i retsmødet har BMW bestridt gyldigheden af bestemmelserne i artikel 5, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1475/95 med den

begrundelse, at de strider mod artikel 81, stk. 3, EF, bl.a. idet de dels betinger anvendelsen af gruppefritagelsen af supplerende konkurrencebegrænsninger, som hverken er nødvendige eller til fordel for forbrugerne, dels er begrundet i hensyn af social karakter uden sammenhæng med konkurrence.

26 Ifølge Domstolens praksis påhviler det udelukkende den forelæggende ret at fastlægge indholdet af de spørgsmål, den vil forelægge. Det tilkommer nemlig udelukkende de nationale retter, for hvilke tvisten er indbragt, og som har ansvaret for den retsafgørelse, der skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at de kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, de forelægger Domstolen (jf. i denne retning dom af 16.3.1999, sag C-159/97, Castelletti, Sml. I, s. 1597, præmis 14, og af 6.7.2006, sag C-154/05, Kersbergen-Lap og Dams-Schipper, Sml. I, s. 6249, præmis 21).

27 Den forelæggende ret ønsker med sine anmodninger om præjudiciel afgørelse udelukkende at opnå en fortolkning af artikel 5, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1475/95. Den har ikke anført, at den har udtrykt tvivl om gyldigheden af disse bestemmelser, eller at et sådant spørgsmål skulle være blevet rejst for den i tvisterne i hovedsagen.

28 Da artikel 234 EF under disse omstændigheder ikke udgør et retsmiddel, der står til rådighed for parterne ved den nationale ret, er Domstolen ikke forpligtet til at vurdere gyldigheden af fællesskabsretten alene af den grund, at dette spørgsmål er blevet påberåbt for den af en af disse parter i vedkommendes skriftlige indlæg (jf. i denne retning dom af 6.7.2000, sag C-402/98, ATB m.fl., Sml. I, s. 5501, præmis 30 og 31, og af 10.1.2006, sag C-344/04, IATA og ELFAA, Sml. I, s. 403, præmis 28).

- 29 Som Kommissionen med rette har gjort gældende under retsmødet, er det følgelig ikke nødvendigt at undersøge spørgsmålet om gyldigheden af artikel 5, stk. 2 og 3, i forordning nr. 1475/95, som BMW har rejst.

Det første spørgsmål

- 30 Med dette spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002 var af en sådan karakter, at den nødvendiggjorde en reorganisering af hele eller en væsentlig del af en leverandørs forhandlernet som omhandlet i artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95 og derfor kunne begrunde anvendelse af den ret til opsigelse med et varsel på et år, der er fastsat i denne bestemmelse.
- 31 Det bemærkes, at Domstolen allerede har afgjort dette spørgsmål ved dom af 7. september 2006, Vulcan Silkeborg (sag C-125/05, Sml. I, s. 7637), idet den udtalte, at selv om ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002 ikke i sig selv gjorde det nødvendigt at foretage en reorganisering af en leverandørs forhandlernet i overensstemmelse med artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95, kunne nævnte ikrafttrædelse ikke desto mindre på grund af særlige organisatoriske forhold ved den enkelte leverandørs forhandlernet nødvendiggøre ændringer af en sådan betydning, at de udgør en egentlig reorganisering af hele eller en væsentlig del af forhandlernet i denne bestemmelses forstand.
- 32 I så henseende har Domstolen imidlertid i samme doms præmis 59-61 understreget, at selv om forordning nr. 1400/2002 ganske vist har indført væsentlige ændringer i forhold til den gruppefritagelsesordning, der var gældende efter forordning nr. 1475/95, kunne de ændringer, som leverandørerne ville gennemføre af deres forhandlertaftaler med henblik på at sikre sig, at disse fortsat falder ind under

gruppefritagelsen, være en følge af en simpel tilpasning af de kontrakter, der var gældende på tidspunktet, hvor denne forordning ophørte med at finde anvendelse, i løbet af den i artikel 10 i forordning nr. 1400/2002 fastsatte overgangsperiode. En sådan tilpasning nødvendiggjorde således hverken automatisk en opsigelse af kontrakterne som følge af national ret eller en reorganisering af hele forhandler-nettet eller en væsentlig del heraf.

33 Som Domstolen har fastslået i præmis 64 i Vulcan Silkeborg-dommen, tilkommer det de nationale domstole og voldgiftsretterne ud fra alle konkrete forhold i den sag, de skal tage stilling til, at vurdere, om de ændringer, som en leverandør har foretaget, i henhold til artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95 udgør en reorganisering af hele forhandler-nettet eller en væsentlig del heraf, og hvorvidt denne er blevet nødvendiggjort af ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002.

34 I så henseende har Domstolen i samme doms præmis 29 og 30 præciseret, at en »reorganisering af hele netværket eller en væsentlig del heraf«, som omhandlet i nævnte artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, kræver en ændring af væsentlig betydning af den pågældende leverandørs salgsorganisation på såvel økonomisk som geografisk plan, der bl.a. kan vedrøre organisationens karakter, form og formål, fordelingen af interne opgaver inden for organisationen, den nærmere tilrettelæg-gelse af leveringen af de omhandlede varer og tjenesteydelser, antallet af og kravene til deltagerne i organisationen og dennes geografiske dækning.

35 Modsat det, sagsøgerne i hovedsagen har anført, er der, selv om der ikke stilles krav herom, heller ikke noget til hinder for, at en sådan reorganisering kan være forårsaget af ændring af bestemmelser i en forhandleraftale som følge af ikrafttrædelsen af en ny fritagelsesforordning. Domstolen har desuden i præmis 54 i Vulcan Silkeborg-dommen fastslået, at forordning nr. 1400/2002 har indført væsentlige ændringer i forhold til den gruppefritagelsesordning, der var gældende

efter forordning nr. 1475/95, idet der er fastsat strengere bestemmelser end dem, der efter sidstnævnte forordning var gældende for fritagelsen for visse konkurrencebegrænsninger, der er omfattet af forbuddet i artikel 81, stk. 1, EF.

- 36 Hvad angår den i artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95 fastsatte betingelse vedrørende »nødvendigheden« af reorganiseringen, har Domstolen i præmis 37 i Vulcan Silkeborg-dommen udtalt, at der med denne betingelse stilles krav om, at reorganiseringen skal kunne sandsynliggøres ud fra berettigede økonomiske effektivitetshensyn, der er baseret på objektive omstændigheder, der foreligger inden for eller uden for leverandørens virksomhed, og som henset til det konkurrencemæssige miljø, som leverandøren opererer i, ville kunne belaste effektiviteten af forhandlernetets eksisterende strukturer, medmindre der foretages en hurtig reorganisering af dette net.
- 37 Den blotte omstændighed, at leverandøren på grundlag af en subjektiv kommerciel vurdering af situationen i hans forhandlernet finder en reorganisering heraf nødvendig, er — i modsætning til hvad Kommissionen har hævdet — således ikke i sig selv tilstrækkelig til at godtgøre nødvendigheden af en sådan reorganisering i henhold til artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95. Eventuelle ufordelagtige økonomiske konsekvenser, som kunne ramme en leverandør, hvis han opsagde forhandlerkontrakten med et varsel på to år, er derimod relevante i denne sammenhæng (Vulcan Silkeborg-dommen, præmis 38).
- 38 Herefter skal det første spørgsmål besvares med, at ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002 ikke i sig selv gjorde det nødvendigt at foretage en reorganisering af en leverandørs forhandlernet i overensstemmelse med artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95. Forordningens ikrafttrædelse kunne imidlertid på grund af særlige organisatoriske forhold ved den enkelte leverandørs forhandlernet nødvendiggøre ændringer af en sådan betydning, at de udgør en egentlig reorganisering af forhandlernet i denne bestemmelses forstand. Det tilkommer de nationale domstole og voldgiftsretterne at vurdere, om dette er tilfældet ud fra alle konkrete forhold i den sag, de skal tage stilling til.

Det andet spørgsmål

- 39 Med dette spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om den omstændighed, at en forhandleraftale, der opfylder betingelserne for fritagelse, der er fastsat i forordning nr. 1475/95, og som indeholder konkurrencebegrænsninger, der er forbudt i henhold til artikel 4 i forordning nr. 1400/2002, nødvendigvis indebærer, at den deri fastsatte gruppefritagelse efter udløbet af den i sidstnævnte forordnings artikel 10 fastsatte overgangsperiode bliver uanvendelig i forhold til alle de konkurrencebegrænsninger, der er indeholdt i en sådan aftale, især når dette i henhold til national ret ville medføre, at hele aftalen var bortfaldet.
- 40 Det fremgår af forelæggelsesafgørelsen, at dette spørgsmål stilles for det tilfælde, at opsigelsen af en aftale med et varsel på et år, som er gennemført som følge af ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002, såsom den, BMW har gennemført i det foreliggende tilfælde, anses for at være i strid med artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95. Selv om en sådan aftale ifølge den forelæggende ret, uden at være lovligt opsagt af leverandøren, under alle omstændigheder i medfør af national ret i sin helhed ville bortfalde at regne fra den 1. oktober 2003, kunne den i alle tilfælde ikke, som sagsøgerne i hovedsagen har nedlagt påstand om, opfyldes i perioden frem til den 30. september 2004. Denne ret har derfor rejst det spørgsmål, om artikel 4 i forordning nr. 1400/2002 undtagelsesvis skal fortolkes således, at denne bestemmelse i et sådant tilfælde ikke medfører, at gruppefritagelsen bliver uanvendelig på nævnte aftale.
- 41 Det følger af svaret på det første spørgsmål, at ikrafttrædelsen af forordning nr. 1400/2002 i visse tilfælde kan begrunde anvendelsen af retten til at opsiges med det varsel på et år, der er fastsat i artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i forordning nr. 1475/95. Som anført i denne doms præmis 38, tilkommer det imidlertid udelukkende den forelæggende ret ud fra alle konkrete forhold i de sager, den skal tage stilling til, at vurdere, om de betingelser, der er fastsat i sidstnævnte bestemmelse, er opfyldt i hovedsagerne.

42 Under disse omstændigheder — eftersom det ikke kan udelukkes, at den i det foreliggende tilfælde foretagne opsigelse af aftalerne med et varsel på et år ikke opfylder disse betingelser — skal tillige det andet spørgsmål besvares med henblik på at forsyne denne ret med alle de elementer til fortolkning af fællesskabsretten, som kan være til nytte ved pådømmelsen af den for retten verserende sag (jf. i denne retning dom af 29.4.2004, sag C-387/01, Weigel, Sml. I, s. 4981, præmis 44, og af 21.2.2006, sag C-152/03, Ritter Coulais, Sml. I, s. 1711, præmis 29).

43 I så henseende bemærkes, at artikel 10 i forordning nr. 1400/2002, som det fremgår af 36. betragtning til nævnte forordning, har til formål at indføre en overgangsperiode med henblik på at give alle aktørerne tid til — til denne forordning — at tilpasse aftaler, der er forenelige med forordning nr. 1475/95, og som fortsat var gældende på datoen, hvor denne ophørte med at finde anvendelse. Med henblik herpå fastsætter denne bestemmelse, at forbuddet i artikel 81, stk. 1, EF ikke finder anvendelse på sådanne aftaler i perioden fra den 1. oktober 2002 til den 30. september 2003.

44 Det følger således klart af selve ordlyden af artikel 10 i forordning nr. 1400/2002, at forbuddet i artikel 81, stk. 1, EF fra den 1. oktober 2003 gjaldt for aftaler, der ikke var tilpasset med henblik på at opfylde de i nævnte forordning fastsatte betingelser for fritagelse.

45 I henhold til selve ordlyden af artikel 4, stk. 1, første punktum, i forordning nr. 1400/2002, og som det fremgår af 12. betragtning til denne, gælder den i nævnte forordning fastsatte fritagelse således ikke for aftaler, der har mindst en af de alvorlige begrænsninger, der er opregnet i nævnte artikel 4, stk. 1, til formål.

46 Modsat hvad den forelæggende ret har formodet, og som alle de procesdeltagere, der har indgivet indlæg, har gjort gældende, følger heraf, at efter udløbet af nævnte

overgangsperiode fandt gruppefritagelsen i forordning nr. 1400/2002, som generaladvokaten med rette har anført i punkt 30 i forslaget til afgørelse, ikke anvendelse på aftaler, der, selv om de var indgået i overensstemmelse med forordning nr. 1475/95, havde en af nævnte alvorlige begrænsninger til formål.

- ⁴⁷ Når en aftale ikke opfylder alle betingelserne i en fritagelsesforordning, kan de aftalebestemmelser, som den indeholder, være forbudte i henhold til artikel 81, stk. 1, EF, såfremt betingelserne for anvendelse af denne bestemmelse er opfyldt, og såfremt betingelserne for en fritagelse i henhold til artikel 81, stk. 3, EF ikke er opfyldt.
- ⁴⁸ Virkningerne af forbuddet mod aftalebestemmelser, der er uforenelige med artikel 81 EF for aftalen i øvrigt og for andre heraf følgende forpligtelser, skal imidlertid ikke bedømmes efter fællesskabsretten. Det tilkommer således den nationale ret på grundlag af gældende national lovgivning at tage stilling til, hvilken rækkevidde og hvilke retsvirkninger det har for aftaleforholdet som sådan, at visse af aftalebestemmelserne er forbudte i medfør af artikel 81 EF (jf. i denne retning dom af 18.12.1986, sag 10/86, VAG France, Sml. s. 4071, præmis 14 og 15, og af 30.4.1998, sag C-230/96, Cabour, Sml. I, s. 2055, præmis 51).
- ⁴⁹ Sagsøgerne i hovedsagen er imidlertid af den opfattelse, at i betragtning af, at artikel 5 i forordning nr. 1475/95 samt artikel 4 og 10 i forordning nr. 1400/2002 har forrang, bør national ret fortolkes i overensstemmelse med fællesskabsretten, således at forbuddet mod konkurrencebegrænsende aftalebestemmelser ikke automatisk medfører, at hele aftalen bortfalder. Ifølge disse kan en sådan virkning kun komme i betragtning, hvis forhandleren uden saglig begrundelse har afvist aftalebestemmelser, der er foreslået af leverandøren med henblik på at tilpasse sig ændringen i den retlige situation.

50 Dette standpunkt kan ikke tiltrædes. Når en aftale har en af de alvorlige begrænsninger, der er nævnt i artikel 4 i forordning nr. 1400/2002, til formål, er det nemlig ikke på nogen måde i strid med fællesskabsretten, at forbuddet mod begrænsende aftalebestemmelser i denne aftale i henhold til national ret medfører, at hele aftalen bortfalder, eftersom denne bestemmelse, som det fremgår af 12. betragtning til forordningen, dels omfatter de alvorligste begrænsninger af konkurrencen i den pågældende branche, dels selv fastsætter, at gruppefritagelsen er uanvendelig på aftalen i sin helhed.

51 Herefter skal det andet spørgsmål besvares med at, artikel 4 i forordning nr. 1400/2002 skal fortolkes således, at efter udløbet af den overgangsperiode, der er fastsat i denne forordnings artikel 10, gjaldt den heri fastsatte gruppefritagelse ikke for aftaler, der opfyldte betingelserne for gruppefritagelse i forordning nr. 1475/95, og som havde mindst en af de i artikel 4 nævnte alvorlige begrænsninger til formål, hvorfor samtlige konkurrencebegrænsende aftalebestemmelser i sådanne aftaler kunne være forbudte i medfør af artikel 81, stk. 1, EF, hvis betingelserne for en fritagelse i henhold til artikel 81, stk. 3, EF ikke var opfyldt.

Sagsomkostningerne

52 Da sagernes behandling i forhold til hovedsagernes parter udgør et led i de sager, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra nævnte parters udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Tredje Afdeling) for ret:

- 1) **Ikrafttrædelsen af Kommissionens forordning (EF) nr. 1400/2002 af 31. juli 2002 om anvendelse af traktatens artikel 81, stk. 3, på kategorier af vertikale aftaler og samordnet praksis inden for motorkøretøjsbranchen gjorde det ikke i sig selv nødvendigt at foretage en reorganisering af en leverandørs forhandlernet i overensstemmelse med artikel 5, stk. 3, første afsnit, første led, i Kommissionens forordning (EF) nr. 1475/95 af 28. juni 1995 om anvendelse af traktatens artikel [81], stk. 3, på kategorier af salgs- og serviceaftaler vedrørende motorkøretøjer. Forordningens ikrafttrædelse kunne imidlertid på grund af særlige organisatoriske forhold ved den enkelte leverandørs forhandlernet nødvendiggøre ændringer af en sådan betydning, at de udgør en egentlig reorganisering af forhandlernet i denne bestemmelses forstand. Det tilkommer de nationale domstole og voldgiftsretterne at vurdere, om dette er tilfældet ud fra alle konkrete forhold i den sag, de skal tage stilling til.**

- 2) **Artikel 4 i forordning nr. 1400/2002 skal fortolkes således, at efter udløbet af den overgangsperiode, der er fastsat i denne forordnings artikel 10, gjaldt den heri fastsatte gruppefritagelse ikke for aftaler, der opfyldte betingelserne for gruppefritagelse i forordning nr. 1475/95, og som havde mindst en af de i artikel 4 nævnte alvorlige begrænsninger til formål, hvorfor samtlige konkurrencebegrænsende aftalebestemmelser i sådanne aftaler kunne være forbudte i medfør af artikel 81, stk. 1, EF, hvis betingelserne for en fritagelse i henhold til artikel 81, stk. 3, EF ikke var opfyldt.**

Underskrifter